

MOJCA ŠORN*

Sistem socialnega skrbstva v Sloveniji s poudarkom na Ljubljani neposredno po drugi svetovni vojni

IZVLEČEK

Avtorica v prispevku na osnovi fondov za socialno skrbstvo Ljudske republike Slovenije ter socialno skrbstvo in zdravstvo Mestnega ljudskega odbora Ljubljana prikaže sistem ukrepov, ki sta jih načrtovali in izvrševali država in družba po končani drugi svetovni vojni za vsesplošno izboljšanje razmer socialno ogroženih skupin ter posameznikov. Predstavi možnosti in oblike socialne zaščite pomoči potrebnim odraslim in otrokom ter mladini v času, ko je opustošena in finančno povsem izčrpana država stremela k izboljšanju kvalitete življenja, kar se je kazalo tako v široko zastavljeni ideji socialnega skrbstva kot v izgradnji infrastrukture.

KLJUČNE BESEDE

socialna zaščita, socialno skrbstvo, Slovenija, Ljubljana, 1945–1948

ABSTRACT

SOCIAL CARE SYSTEM IN SLOVENIA IMMEDIATELY AFTER THE SECOND WORLD WAR, WITH A PARTICULAR FOCUS ON LJUBLJANA

Based on archival collections on social care of the People's Republic of Slovenia and data of the Ljubljana City People's Committee, the author analyses measures that the state and society developed and implemented to improve the overall living conditions of vulnerable persons and groups after the Second World War. She presents possibilities and forms of providing social protection to adults, youth, and children in need at the time when the war-ravaged and financially drained state endeavoured to improve the quality of life through the development of broadly based forms of social care and appropriate infrastructure.

KEY WORDS

social protection, social care, Slovenia, Ljubljana, 1945–1948

* dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, mojca.sorn@inz.si,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4457-1118>

UVOD

V članku je prikazan sistem ukrepov, ki sta jih načrtovali in izvrševali država in družba po končani drugi svetovni vojni za vsesplošno izboljšanje razmer socialno ogroženih skupin in posameznikov. Predstavljene so možnosti in oblike socialne zaščite pomoči potrebnim odraslim in otrokom ter mladini v času, ko je opustošena in finančno povsem izčrpana država stremela k izboljšanju kvalitete življenja, kar se je kazalo tako v široko zastavljeni ideji socialnega skrbstva kot v izgradnji infrastrukture.¹

Povojno obdobje je bilo obdobje realnega socializma, ki je sistem socialnega skrbstva gradil na profesionalizaciji in t. i. udarništvu hkrati. Slednje ponazarja podatek iz leta 1948, ko je v Sloveniji 1,7 milijona oseb izvedlo 28 milijonov prostovoljnih delovnih ur.²

Ob množični prostovoljni organiziranosti žensk na socialnem področju je ministrstvo za socialno politiko že leta 1945 začelo z izobraževanjem v Socialnopolitični šoli. Šola, ki je delovala do leta 1949, je bila organizirana v obliki tečajev, na katerih so udeleženske prejele politične in strokovne smernice. Naslovne teme tečajev, na primer *Osnovni pojmi o panogah socialnega skrbstva* ter *Organizacija in naloge mladinskega skrbstva*, so bile zametki prvih učnih predmetov na področju izobraževanja za socialno delo, ki se je v Sloveniji od leta 1955 razvijalo v okviru Šole za socialne delavce,³ današnje Fakultete za socialno delo. Ker ta letos obeležuje 70 let delovanja, je prispevek posvečen vsem njenim nekdanjim ter sedanjim sodelavkam in sodelavcem.

SISTEM SOCIALNEGA SKRBTVA PO KONČANI DRUGI SVETOVNI VOJNI V SLOVENIJI

Že pred koncem vojne so povojni politični akterji dali vedeti, da se zavzemajo in borijo »ne le za narodno, ampak tudi za socialno osvobodjenje«. ⁴ Osnovne naloge Ministrstva za socialno po-

litiko Narodne vlade Slovenije, ki je bilo ustanovljeno z zakonom o Narodni vladi Slovenije 5. maja 1945 in je začelo z delom hkrati z imenovanjem prve slovenske vlade, so bile socialno skrbstvo za vse sloje delovnega ljudstva ter zaščita socialno ogroženih slojev, predvsem invalidov in žrtev narodnoosvobodilnega boja; zaščita mater, otrok in mladine; skrb za izseljence, repatriacijo vojnih ujetnikov, konfiniranih in interniranih oseb ter pregnancev; nadzor nad izvajanjem socialnega zavarovanja in ureditev delovnih razmer.⁵

Ministrstvo, ki ga je vodila ministrica Vida Tomšič, je imelo konec leta 1945 poleg splošnega oddelka še oddelek za splošno socialno skrbstvo (z odseki za socialno pomoč, socialno zaščito vasi in stanovanjsko politiko), oddelek za ureditev delovnih razmer in socialno zavarovanje, oddelek za zaščito mater, otrok in mladine (z odseki za predšolsko mladino, šolsko mladino in socialnopolitično šolo), invalidski oddelek (z odsekoma za socialno in zdravstveno zaščito invalidov ter za kontrolo invalidov) ter oddelek za repatriacijo.⁶

Ob reorganizaciji vlade 6. marca 1946 se je ministrstvo za socialno politiko preimenovalo v Ministrstvo za socialno skrbstvo Ljudske republike Slovenije (LRS), pri čemer pa ni spremenilo ne področja svojega dela in strukture ne področja svojih pristojnosti.⁷ Vido Tomšič je na čelu ministrstva ob reorganizaciji zamenjal dr. Anton Kržišnik. Ministrstvo so leta 1948 poleg ministra in njegovega pomočnika sestavljali strokovni svet, študijsko-organizacijski referat, tajništvo, plan-sko-evidenčni sektor, oddelek za organizacijo socialne zaščite, uprava za skrbništvo, oddelek za invalidnine in podpore po specialnih predpisih ter uprava za socialne ustanove.⁸

V prvih letih po drugi svetovni vojni je bila v novem družbenem redu država s pomočjo upravnih organov, pristojnih za delo, zadolžena za vse zaposlene osebe, ureditev delovnih odnosov in pogojev za delo ter za razporejanje kadrov, socialno zavarovanje in pokojnine. Organom za socialno skrbstvo pa je bila po končani vojni zaupana naloga, da poskrbijo za vse osebe, ki niso bile sposobne skrbeti same zase. Prvi člen *Uredbe o ureditvi Ministrstva za socialno politiko Narodne vlade Slovenije* je določal, da mora socialno skrbstvo zaobjeti tako delovno ljudstvo kot socialno ogro-

1 O profesionalizaciji socialnega dela Zaviršek, Spol, str. 15–38. O socialnem skrbstvu gl. tudi Zorn, Socialno skrbstvo po drugi svetovni vojni.

2 Prinčič, *Slovensko gospodarstvo*, str. 37.

3 Zaviršek, Vpliv vojne, str. 51–53. O socialnopolitični šoli v Ljubljani Jeraj, Socialna politika, str. 88, 89. V tej študiji avtorica predstavi mrežo socialnega skrbstva, poudarek pa nameni (množičnim) organizacijam, ki so sodelovale pri izgradnji povojnega socialnega sistema. S posebno pozornostjo obravnava socialne naloge ženske organizacije in vlogo otroških obiskovalk.

4 To so besede Toneta Fajfarja iz referata, ki ga je imel 23. januarja 1945 na državni sindikalni konferenci v Beogradu (gl. Jeraj, *Slovenski sindikati*, str. 53). V tej publikaciji Jeraj obravnava tudi zakonske predpise s področja so-

cialnega zavarovanja 1945–1950 (str. 61 sl.), socialno zavarovanje in zdravstveno službo 1945–1950 (str. 65 sl.) ter vlogo sindikatov na področju socialnega skrbstva 1945–1950 (str. 85 sl.).

5 Kozina, *Republiški upravni organi*, str. 127.

6 Kozina, *Republiški upravni organi*, str. 128, 129.

7 *Slovenke v narodnoosvobodilnem boju*, str. 110–112.

8 Kozina, *Republiški upravni organi*, str. 130.

žene sloje, posebno invalide in ostale žrtve narodnoosvobodilne borbe ter prejšnjih vojn, pa tudi matere, otroke in mladino.⁹ V kontekstu dodeljevanja socialne pomoči je Anton Kržišnik določil, da so do nje upravičene vse osebe, ki se ne morejo vključiti v delovni proces in nimajo ne sredstev za preživljanje ne bližnjih, ki bi bili zanje dolžni oziroma pripravljeni poskrbeti.¹⁰

Delo socialnega skrbstva je bilo razdeljeno na specialno skrbstvo in splošno skrbstvo. Specialno skrbstvo je bilo skrbstvo za osebe, katerih zaščita je bila urejena s specialnimi zakonskimi predpisi (vojaški invalidi, družine padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, »družine kadrovcev«), predmet splošnega skrbstva pa so bile vse ostale socialno ogrožene osebe.¹¹ Sem so sodile sirote, otroci, katerih starši niso bili sposobni skrbeti zanje, otroci s posebnimi potrebami, stari, bolni, invalidi ter nepreskrbljeni družinski člani oseb, ki so padle v okupatorskih vojskah, emigrantov in oseb, ki so prestajale zaporno kazen.¹²

Specialno in splošno skrbstvo je združevalo tako upravne organe za socialne zadeve kot t. i. množične organizacije, med katere prištevamo Osvobodilno fronto (OF) oziroma poznejšo Socialistično zvezo delovnega ljudstva Slovenije, Zvezo borcev ter mladinske, sindikalne in ženske organizacije.¹³ Pomembno vlogo so odigrali patronati. Vlogo patrona oziroma zaščitnika določene socialne ustanove so lahko prevzeli različni organi, ustanove, organizacije, podjetja in zadrage. Arhivsko gradivo odkriva, da je bil cilj patronata »izvajati zaščito na določeno ustanovo sporazumno z upravo ustanove. /.../. Nuditi ustanovi oz. njenim oskrbovancem moralno, kulturno-prosvetno in politično-vzgojno pomoč /.../, pomagati ustanovi oziroma njenim oskrbovancem s prostovoljnimi delom članov množičnih organizacij, ki tvorijo patronat /.../, pomagati ustanovi s prostovoljnimi rednimi in izrednimi prispevki v denarju ali blagu.«¹⁴

Pobude za ustanavljanje patronatov je bila v prvi vrsti dolžna dajati oblast oziroma organi socialnega skrbstva in socialno-zdravstveni sveti pri ljudskih odborih, spodbude pa so prihajale tudi

iz vrst množičnih organizacij in ne nazadnje od posameznikov v okviru njihove delovne organizacije.¹⁵ Konec leta 1948 je imelo patrone 156 socialnozaščitnih in vzgojnih ustanov, od katerih jih je kar 129 odpadlo na mladinske in vzgojne ustanove; 163 ustanov je bilo še brez patronatov.¹⁶

Krista Šuler, učiteljica in knjižničarka,¹⁷ je leta 1946 o patronatih zapisala: »Ime patronat sicer ne zveni prav nič po naše, prevzeto je iz prejšnje dobe in pomeni nekakšno zaščito po pobudi posameznika ali društva nad socialnimi ustanovami, bodisi nad mladinskimi domovi, domovi za slepe, nad sirotišnicami itd., toda prejšnji patronati so bili le nekako drobničarstvo socialne zavesti in so služili kapitalistični družbi več ali manj kot nekakšna dekoracija, da bi z njo zabrisala in zameglila jasne poglede na brezkraino socialno bedo /.../. Danes pa je dobilo patronatstvo novo vsebino, nov pomen. Naše delovne množice so se z dejansko ljubeznijo strnile okrog otrok, sirot naših padlih borcev, ki jim je naša ljudska oblast odprla in ustvarila domove in zavetišča /.../. Iz prvih skupnih socialnih akcij (zbiranje denarja, obleke, obutve, živil itd.), ki so jih vodile naše množične organizacije, se je izoblikovala zamisel neke trajne, skupne zaščite nad domovi, ki jo prevzame ena ali več organizacij, ustanov ali podjetij skupaj, da tako pomagajo ljudski oblasti reševati vprašanje socialne zaščite otrok in mladine v naših zavodih.«¹⁸

Za koordinacijo mreže socialnega skrbstva, tj. upravnih organov za socialne zadeve, socialno-zdravstvenih svetov¹⁹ pri okrajnih ljudskih odborih (OLO) in krajevnih ljudskih odborih (KLO), Socialnega fonda OF ter že omenjenih organizacij in patronatov, je skrbel svet, ki se je sestajal redno

9 SI AS 228, t. e. I/I/2, Uredba o ureditvi Ministrstva za socialno politiko DFJ. Gl. tudi Kozina, *Republiški upravni organi*, str. 127–130.

10 Jeraj, *Socialna politika*, str. 76.

11 SI AS 228, t. e. I/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947, str. 9.

12 Gl. Dobaja, *Zdravstveno in socialno varstvo*, str. 136.

13 S sindikalnimi in ženskimi organizacijami se je podrobneje ukvarjala Jeraj, *Slovenski sindikati*, predvsem str. 53 sl.; Jeraj, *Socialna politika*, str. 79–84.

14 SI AS 231, t. e. 65, Navodila za delo in organizacijo patronatov. O patronatih tudi Jeraj, *Slovenke*, str. 183.

15 SI AS 231, t. e. 65, Navodila za delo in organizacijo patronatov.

16 SI AS 228, t. e. I/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. I. 1949.

17 Krista Šuler (1901–1959) je leta 1941 postala članica KPS in OF. Skrbela je za povezavo med KPJ in Jugoslovansko žensko zvezo. Po vrnitvi iz italijanske internacije leta 1943 je odšla v partizane. Leta 1949 je bila aretirana ter poslana na Goli otok (wikipedija).

18 Šuler, *Od kod*, str. 120.

19 Kot omenjeno, je koordinacijski svet skrbel tudi za organizacijo in udrditev krajevnih socialno-zdravstvenih svetov. Skliceval je sektorske konference, teh je bilo v letu 1948 kar 298. Sestankov so se poleg zastopnikov republiškega socialnoskrbstvenega sveta udeleževali referenti okrajnih poverjeništev za socialno skrbstvo, krajevni poročevalci, obiskovalke in drugi aktivisti množičnih organizacij. Kako se je ta socialna mreža krepila, pokaže podatek, da se je število krajevnih socialno-zdravstvenih svetov od leta 1947 do 1948 povečalo za 195, konec leta 1948 jih je bilo kar 1229 (SI AS 228, t. e. I/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. I. 1949, str. 5).

enkrat do dvakrat mesečno. Nenehno je spremljal delo podrejenih organov, ki so zbirali podatke o osebah, potrebnih socialne pomoči, dajali mnenja o upravičenosti posameznih prosilcev do podpor ter sodelovali pri razdeljevanju podpor socialno ogroženim osebam iz sredstev ljudskih odborov in množičnih organizacij, zbiranju sredstev Socialnega fonda ter razdeljevanju pomoči Rdečega križa in Mednarodnega dečjega fonda. Svet je bil aktiven tudi pri naboru in organizaciji dela obiskovalk ter izbiri rejnic in rejnikov,²⁰ socialno-zdravstvenim odsekom oziroma poverjeništvom OLO pa je nudil pomoč s t. i. instruktivnimi obiski oziroma instruktažo. Teh je bilo v letu 1948 skupno 115, od katerih se jih je 91 navezovalo na skrbništvo, 24 pa na ostala vprašanja socialnega skrbstva. Z njimi je ministrstvo osebju socialno-zdravstvenih odsekov pomagalo pri tolmačenju aktualnih predpisov in navodil, izboljšanju dela skrbniških svetov, organizaciji izobraževanja in dela obiskovalk, vodenju administracije idr.²¹

SOCIALNA ZAŠČITA ODRASLIH PO KONČANI DRUGI SVETOVNI VOJNI V SLOVENIJI

DOMSKA ZAŠČITA

Neposredno po končani vojni je bil položaj vseh ljudi izjemno težak, naravnost katastrofalen pa je bil za socialno ogrožene osebe. Zaradi pomanjkanja sposobnih delovnih moči v odsekih za socialno skrbstvo so bile aktivnosti zelo otežene, pomembno pa je bilo predvsem dejstvo, da je bilo na voljo premalo dotacij, »saj pride komaj par dinarjev na osebo. Stanje ubožcev je obupno, saj sploh ne morejo kupiti živil na nakaznice.«²²

Ministrstvo za socialno politiko se je že maja 1945 obrnilo na teren ter od posameznih okrožij zahtevalo podatke o številu »nepreskrbljenih in ubogih starčkov«. Zanimalo ga je, koliko jih je po zasebnih domovanjih ter koliko po državnih, občinskih in zasebnih dobroteljskih ustanovah.²³ V

letu 1947, ko so bili do določene mere že zbrani podatki o socialnih razmerah na terenu ter o potrebah in številu oseb, ki so bile potrebne socialne zaščite, se je izkazala naslednja slika: Socialno zaščito odraslih (starejših od 18 let) je potrebovalo 10.832 starih in onemoglih izven t. i. domov za onemogle, 2041 starih in onemoglih v domovih za onemogle, 1685 civilnih invalidov, 1300 gluhonemih izven domov, 670 slepih izven domov, 54 slepih v domovih, 70 alkoholikov izven domov, 526 nepreskrbljenih družin brez hranilcev, 253 oseb z motnjami v duševnem zdravju v domovih in 984 oseb z motnjami v duševnem zdravju izven domov.²⁴

Za stare in onemogle je bilo leta 1947 v Sloveniji 25 večjih domov, ki so jih upravljali OLO, in osem manjših domov, ki so jih upravljali KLO. Skupna kapaciteta vseh teh domov je znašala 2342 postelj, pri čemer večina zgradb, v katerih so bili nastanjeni domovi za onemogle, ni odgovarjala svojemu namenu, mnoge so bile le za silo prirejene tovrstnim socialnim nalogam.²⁵

Konec leta 1948 je bilo v Sloveniji socialne pomoči potrebnih 10.923 starih in onemoglih, 1490 civilnih invalidov, 501 slep, 534 gluhonemih, 767 oseb z motnjami v duševnem zdravju, 813 nepreskrbljenih družin in 873 bolnikov (predvsem tuberkuloznih), pri čemer je bilo mesečno razdeljenih le 14.372 podpor.²⁶

IZVENDOMSKA ZAŠČITA

T. i. izvendomska zaščita je v prvi vrsti obsegala mesečne podpore, ki so jih starim in onemoglim podeljevali in izplačevali ljudski odbori. Iz poročila Ministrstva za socialno skrbstvo LRS je razvidno, da se je vprašanje socialnih podpor splošnega skrbstva do začetka leta 1949 reševalo neenako: »Podpore so bile v večini primerov očitno prenizke in tudi kriterij nepreskrbljenosti se je različno ocenjeval. Po drugi strani se je ugotovilo, da je prejemale podpore veliko oseb, ki je niso bile potrebne, dočim niso dobili podpore resnično potrebni, bodisi zato ker jih ljudski odbori niso imeli v evidenci, bodisi z izgovorom, da ni proračunskih sredstev.«²⁷

20 SI AS 228, t. e. 1/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. 1. 1949, str. 5. Dobaja, Zdravstveno in socialno varstvo, str. 138. Gl. tudi Jeraj, Socialna politika, str. 68 sl.

21 SI AS 228, t. e. 1/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. 1. 1949, str. 3, 4.

22 SI AS 228, t. e. 1, 1/II/II, št. 9241, Zapisnik 5. rednega sestanka okrajnih poročevalcev in referentov odsekov za socialno skrbstvo, 30. 11. 1945.

23 SI ZAL LJU 479, t. e. 34, a. e. 6-6-45, 1000/II., Statistični podatki, 29. 6. 1945.

24 SI AS 228, t. e. 1/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947.

25 Prav tam. O t. i. domovih za upokojence in pionirskem obdobju v njihovem razvoju v obdobju 1946–1950 gl. Milošević Arnold, Razvoj domov. Gl. tudi Mali, Institucionalno varstvo.

26 SI AS 228, t. e. 1/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. 1. 1949.

27 SI AS 228, Ministrstvo za socialno skrbstvo Ljudske republike Slovenije, t. e. 1/II/4, Poročilo o delu v letu 1949, Poročilo ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1949.

Predsednik vlade LRS Miha Marinko²⁸ je izdal navodilo za izvedbo revizije vseh podpirancev splošnega skrbstva, v katerem je določil tudi višino mesečne podpore. Ljudske odbore je opozoril, naj zagotovijo potrebna sredstva, da bodo socialno ogrožene osebe redno dobivale podpore. Po reviziji je število podpor padlo za 17,3 %, mesečna dodeljena kvota za podpore s strani republike pa le za 1,14 %.²⁹ Ocenimo lahko, da so se z revizijo zvišale podpore nepreskrbljenim in slabše preskrbljenim ter bile ukinjene tistim, ki do njih niso bili upravičeni.

Izvenskopska zaščita je obsegala tudi skrbništvo nad odraslimi osebami, ki niso bile sposobne skrbeti za svoje pravice in koristi, oziroma osebami, ki jim je bila odvzeta opravilna sposobnost, kar dokazuje zakon o skrbništvu iz aprila 1947.³⁰ Vendar je iz poročila ministrstva za socialno skrbstvo razvidno, da se t. i. kolonizacija starih in onemoglih ni obnesla, ker jih tuje družine niso želele sprejeti v oskrbo, del krivde pa so verjetno nosili tudi ljudski odbori, ki niso imeli zadostnih sredstev za plačevanje oskrbnin.³¹ Kljub temu je bilo decembra 1948 pod skrbništvom 2517 odraslih oseb.³²

Izvenskopske zaščite so bili deležni tudi slepi odrasli. Ministrstvo je bilo tesno povezano z Združenjem slepih Slovenije, katerega glavna dolžnost je bila skrb za slepe izven ustanov; njegov zastopnik se je redno udeleževal sej Federalnega odbora Združenja slepih ter mu vsestransko pomagal pri organizaciji in delovanju.³³ Ministrstvo je bilo povezano tudi s Federalnim odborom Združenja gluhonemih; pri delovanju mu je nudilo vso možno pomoč, vendar je bilo na splošno zaradi premajhne iniciativnosti delovanje odbora slabo. Morda bi razlog za to lahko našli tudi v dejstvu, da združenje ni imelo svojih prostorov.³⁴

V letu 1947 je ministrstvo posebno skrb posve-

tilo civilnim invalidom, predvsem v *pogledu ortopediranja*: 446 civilnim invalidom je nabavilo 531 proteznih in ortopedskih pripomočkov. Posvetilo se je tudi prešolanju – prekvalificirati mu je uspelo 18 oseb – in vključevanju teh oseb v delovni proces.³⁵

V delokrog izvenskopske socialne zaščite je spadal tudi načrt za odpravo oziroma omejitev »družbeno škodljivih pojavov« (beračenje, alkoholizem in prostitucija). Republiški socialno-zdravstveni svet je na predlog ministrstva glede alkoholizma izdal sklep, ki je predpisoval ukinitve »neprimernih lokalov« ter ustanavljanje zajtrkovalnic, menz in restavracij. V sklepu je bilo poudarjeno, da je treba gostilničarje, ki bi točili alkohol pijanim in mladoletnim osebam, kaznovati, prepovedano pa je bilo točenje alkoholnih pijač na kredit. Pristojni so se v sklepu zavzeli za »prevzgojo« alkoholikov in propagando, ki bi spodbujala prodajo »grozdja in sadja v svežem stanju«.³⁶

Sklep o beračenju je veleval, da morajo ljudski odbori poskrbeti »za vse osebe, ki beračijo iz potrebe«. To se je v prvi vrsti nanašalo na podeljevanje zadostnih podpor oziroma nastanitev v domovih za starejše. Osebe, ki so beračile iz delomrznosti, je bilo treba glede na sklep nemudoma zaposliti in »nad njimi voditi strogo evidenco, za nepopoljšljive delomrznike« pa ustanoviti posebne domove.³⁷

Ministrstvo za socialno skrbstvo LRS je v poročilu o delu za leto 1947 zapisalo, da prostitucije v Sloveniji sicer ni bilo, »vendar je naloga množičnih organizacij, da tudi temu problemu posvetijo vso pozornost«.³⁸

SOCIALNA ZAŠČITA OTROK IN MLADINE PO KONČANI DRUGI SVETOVNI VOJNI V SLOVENIJI

Podatki s področja socialne zaščite otrok in mladine so za leto 1947 pokazali naslednjo sliko: v Sloveniji je bilo t. i. popolnih sirot padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja 1395, od teh je bilo preskrbljenih v domovih 284, na terenu (koloniziranih) pa jih je bilo 1111. Sirot padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja brez enega starša je bilo 10.476, od teh je bilo preskrbljenih 10.433, slabo preskrbljenih pa 53. Ostalih popolnih sirot, med katere so prišeli tudi otroke »kompromitiranih staršev«, je bilo 1722, otrok brez enega starša pa je bilo 5891. V letu 1947 je bilo v Sloveniji 12.518 neza-

²⁸ Gabrič, Prva slovenska ustava, str. 867.

²⁹ SI AS 228, t. e. I/II/4, Poročilo o delu v letu 1949, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1949.

³⁰ Uradni list FLRJ, II. 4. 1947, št. 30, str. 345.

³¹ SI AS 228, t. e. I/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947.

³² SI AS 228, t. e. I/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. I. 1949.

³³ SI AS 228, t. e. I/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947. Gl. tematski sklop Dekodiranje zgodovinskih vzorcev: raziskovanje dinamike segregacije in integracije v politikah in institucijah za otroke in mladostnike z različnimi ovirami v jugoslovanski državi 1919–1992, *Prispevki za novejšo zgodovino* 65, št. I (2025) [v tisku].

³⁴ SI AS 228, t. e. I/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Prav tam.

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam.

konskih otrok, alimente je (redno) prejemale 6627 otrok. »Moralno ogroženih« otrok in mladine je bilo več kot 1500.

Gluhonemih otrok je bilo leta 1947 2500, 510 je bilo šoloobveznih, od teh pa jih je bilo v zavodu za vzgojo gluhonemih le 144. Slepih šoloobveznih otrok je bilo leta 1947 150, od teh jih je bilo v zavodu za vzgojo slepe mladine v Ljubljani le 41. Otrok z motnjami v duševnem zdravju je bilo 385. V Sloveniji so bile sicer tri pomožne šole in 12 pomožnih oddelkov, vendar bi otroci, ki so obiskovali te ustanove, potrebovali tudi nastanitveni dom;³⁹ le 30 jih je bilo namreč deležnih domske oskrbe (v zavetišču sv. Jožefa v Ljubljani, v fazi preurejanja pa je bila zgradba v Hrastovcu).⁴⁰ Šef odseka za zaščito mater in otrok je poročal: »Vsak dan prihajajo starši z defektno deco v dečji dom s prošnjo, da jih namestimo v kak zavod. Mnogo defektne dece je nameščene v normalnih dečjih domovih, kamor seveda ne spadajo. Prošnje za sprejem defektne dece prihajajo dnevno iz raznih krajev, a v Sloveniji takega doma nimamo. V Zavodu za onemogle na Vidovdanski cesti je nameščene nekaj defektne dece, kar med debilnimi in onemoglimi odraslimi. So slabo negovani, prepuščeni sami sebi brez strokovnega nadzorstva in nege, prava kulturna sramota. /.../. V Ljubljani je sicer šola za defektno deco, a ta je provizorno nameščena v šoli na Grabnu. Vodenje defektne dece po ulicah v šolo je težavno in tudi sicer možno samo za otroke v Ljubljani, medtem ko ostane vsa druga defektna deca izven Ljubljane brez strokovne vzgoje in pouka. Šola za defektno deco mora biti zvezana z internatom in to bo možno le v Domu za defektno deco. S strokovnim poukom in vzgojo bo možno mnogo defektne dece, ki bi bila sicer izgubljena, vzgojiti k primitivnim poklicem, tako da dosežejo možnost preživljanja sama sebe.«⁴¹

Leto kasneje je bilo popolnih sirot 2251, brez enega starša je bilo 21.087 otrok, otrok, ki so starše sicer imeli, so pa bili socialno ogroženi, je bilo 5064, skupaj je socialno pomoč potrebovalo 28.402 otrok. Redne mesečne podpore je v povprečju prejemale 7074 otrok, ostali otroci bodisi niso bili potrebni denarne podpore ali pa so doklade prejemale njihove matere.⁴²

Za »zapuščeno, vzgojno zanemarjeno in težko vzgojljivo mladino« so bili na voljo štirje domovi, v katerih je bivalo 400 otrok. Domska vzgojo bi

potrebovalo še okrog 650 oseb. K temu je treba prišteti še dijaške domove, v katerih je sicer bivalo 5359 gojencev, na sprejem pa je čakalo še okoli 3000 oseb.⁴³

Z vključevanjem ženske delovne sile v proizvodnjo v skladu z izvajanjem nalog petletnega plana in graditvijo socializma v letih po vojni se je povečalo povpraševanje po domovih igre in dela ter jasliah.⁴⁴ Država pa ni želela poskrbeti le za ustrezne nastanitve, temveč tudi za boljšo izobrazbo vzgojiteljic predšolskih otrok – v šolskem letu 1949/50 so se v Ljubljani odprla vrata štiriletno srednje strokovne šole za vzgojiteljice, ki naj bi bila »enakovredna učiteljski«.⁴⁵

DOMSKA ZAŠČITA

Domove za zaščito ter vzgojo otrok in mladine, v katerih je bilo nastanjenih več kot 8000 oseb, je v Sloveniji vodilo več resorjev z različnimi kapacitetami. Resor za socialno skrbstvo je razpolagal z dvema okrevališčema s kapaciteto 180 oseb, štirimi domovi za bosansko mladino s kapaciteto 306 oseb in enim domom za invalidno mladino s kapaciteto 70 oseb. Resor za prosveto je razpolagal s tremi otroškimi domovi s kapaciteto 185 oseb, z desetimi mladinskimi domovi s kapaciteto 690 oseb, s 45 dijaškimi internati s kapaciteto 5500 oseb, šestimi domovi za akademike s kapaciteto 420 oseb in štirimi specialnimi zavodi (za gluhonemo mladino s kapaciteto 144 oseb in slepo mladino s kapaciteto 41 oseb ter z dvema ustanovama za moralno ogroženo mladino s kapaciteto 22 oseb). Resor za ljudsko zdravstvo je razpolagal s petimi otroškimi domovi s kapaciteto 224 oseb, resor za delo pa je razpolagal s petimi domovi za učence v gospodarstvu s kapaciteto 320 oseb.

Čeprav je bilo po vojni le težko poskrbeti za primerno prehrano, so bili domski otroci zadostno hranjeni. Kalorična vrednost dnevnih obrokov je znašala več kot 2000 kalorij. Domovi so nabavili razne telovadne naprave, igre, glasbila in radioaparate, potrudili so se tudi pri izpopolnjevanju mladinskih in strokovnih knjižnic. Malo manj optimistično sporočilnost izkazujejo dokumenti, ki poročajo o občutnem pomanjkanju vzgojnega kadra, nezadostni strokovni izobrazbi mnogih učiteljev in njihovem prepogostem premeščanju. Vsi domovi so imeli honorarne zdrav-

39 SI AS 228, t. e. 4, Ustanavljanje domov in seznam socialnih ustanov.

40 SI AS 228, t. e. 1/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947.

41 SI AS 228, t. e. 3, 3/IV/20, Organizacijski osnutek za otroška okrevališča, Dokument z dne 12. 2. 1946.

42 SI AS 228, t. e. 1/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. 1. 1949.

43 SI AS 228, t. e. 4, Ustanavljanje domov in seznam socialnih ustanov.

44 SI AS 228, t. e. 1/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. 1. 1949.

45 SI AS 231, t. e. 151, 1949, 5500-5994, št. 5853/2.

nike, ki so po potrebi oziroma najmanj dvakrat na mesec obiskovali gojenke in gojence. Večjih zdravstvenih težav otroci in mladina niso imeli, na primer v letu 1947 je bilo obolenj 10 % na celotno populacijo, pri tem pa ni bilo zabeleženega niti enega smrtnega primera.

IZVENDOMSKA ZAŠČITA OZIROMA SKRBNISTVO

Ker v Sloveniji po vojni ni bilo zadosti domov za otroke in mladino, je v skladu s 26. členom ustave, ki je določal, da so mladoletniki pod posebnim varstvom države, skrbništvo nad njimi prevzela država prek ljudskih odborov.⁴⁶ Varstvo mladoletnih otrok, za katere niso skrbeli starši, je bilo aprila 1947 urejeno s temeljnim zakonom o skrbništvu.⁴⁷ Socialni sistem je poskrbel za njihovo »kolonizacijo« pri rejniških družinah. Namen skrbništva ni bil le zavarovanje premoženjskih in drugih pravic mladoletnikov; skrbnik naj bi mladoletniku omogočil takšno vzgojo, ki bo v njem budila ljubezen do svoje države in naroda ter ga usposobila za dejavnega člana družbe.

Podatki odstirajo, da je bilo leta 1947 4099 »koloniziranih« otrok, rejnikov je bilo 2820. V dogovoru med skrbnikom in oblastjo, ki je bil podpisan za dobo enega leta, se je rejnik (mož in žena) obvezal, da bo »v varstvo izročnemu nadomestoval starše« ter da bo oskrbovanca vzgajal tako, da bo postal »značajan in zaveden državljan«. Oskrbovanca naj bi spodbujal k sodelovanju v ustreznih organizacijah, zlasti v Ljudski mladini Slovenije (LMS). Obvezal se je, da bo skrbel za šolanje in učenje otroka; če bo naletel na težave, jih bo reševal v sodelovanju z učiteljem. Nadalje se je obvezal, da mu bo nudil dovolj hrane (»kakor lastnim otrokom«), da ga bo oskrboval z obleko, obutvijo in šolskimi potrebščinami ter da mu bo omogočil zdravniško oskrbo, če jo bo potreboval. Rejnik se je strinjal, da oskrbovanca ne bo izkoriščal »za delo, neprimerno njegovi starosti«, in obljubil, da ga, tudi če si bo zaslužil kazen, ne bo zmerjal in pretepal: »Sploh ne bo slišal iz mojih ust niti kletvice niti nedostojnega govorjenja.« Rejnik je moral pristati na to, da so ga oblastni organi, natančneje, lokalni ljudski odbori s pomočjo prostovoljk, t. i. obiskovalk, obiskovali in spremljali, ali izpolnjuje podpisan dogovor v polnem obsegu. Oblasti so imele pravico otroka, ki ni bil oskrbovan in negovan v skladu z dogovorom, nemudoma odvzeti, pri tem pa rejnik ni imel pravice zahtevati nobene odškodnine.⁴⁸ Prizadevanja

obiskovalk, da bi bil odnos vedno formaliziran, so na terenu velikokrat naletela na odpor: »*To lahko pomeni samo dvoje: Prvič, da rejniki ne razumejo dobro, kaj pomeni dogovor, v drugem primeru pa tudi, da nekateri rejniki nočejo prevzeti nikake formalne obveznosti do otroka /.../. Prvim je treba zadevo dobro obrazložiti. /.../. Drugim pa /.../ je treba posvetiti vso pozornost. /.../ so še ljudje, ki so vzeli otroka zaradi rejnine in ne zaradi tega, da bi pomagali otroku! In predvsem taki se branijo podpisati dogovor.*«⁴⁹

Na pobudo ministrstva za socialno politiko je za izvajanje nadzora nad socialno ogroženo mladino kmalu skrbelo skoraj 2000 obiskovalk: »*Obiskovalka je dobrovoljna pomočnica mladinskega skrbstva, zavedna državljanica, ki pomaga pri obnovi in izgradnji s tem, da obnavlja in gradi porušeno srečo otrokom.*«⁵⁰ Njihove naloge so bile usmerjene na t. i. stare in nove rejence. Stari rejenci so bile osebe, že razmeščene pri rejnikih.⁵¹ Pri teh so morale biti obiskovalke pozorne na materialno in moralno skrb rejnikov, vzgojo s političnega in etičnega vidika, upravljanje rejnikov z denarjem za oskrbo rejencev, ali rejencem kaj primanjkuje, zdravstveno stanje rejencev ter duševni razvoj in napredek rejencev. Obiskovalke so bile dolžne predlagati, ali naj se posamezen rejenec šola oziroma izuča obrti. Ko je bilo potrebno, so bile dolžne predlagati zamenjavo rejnika.⁵² Ena od pomembnih nalog obiskovalk je bila skrb za sklenitev pisnega dogovora z vsakim rejnikom.

Obiskovalke so morale zbirati podatke o otrocih, ki bi prišli v poštev za oddajo v rejo: od popolnih sirot do delnih sirot, katerih živeče matere ali očetje niso bili zmožni skrbeti zanje oziroma jih preživljati, ter otrok ločenih staršev, ki jim je sodišče odvzelo vse pravice. Obiskovalke so morale zbirati tudi podatke o rejnikih glede na to, ali bi vzeli otroke v brezplačno oskrbo, ali bi nosili zgolj del oskrbovalnih stroškov oziroma bi vzeli otroke v oskrbo le proti plačilu.⁵³

Ker so bile obiskovalke večinoma brez ustrezne izobrazbe za opravljanje predpisanega dela, so zanje napisali priročnik in večkrat organizirali enodnevna predavanja. Ker so bila ta slabo obi-

⁴⁶ Ustava FLRJ, str. 9.

⁴⁷ Uradni list FLRJ, II. 4. 1947, št. 30.

⁴⁸ Naša žena VI, 1947, št. 1, str. 10–11, Kaj vsebuje dogovor med skrbnikom in oblastjo.

⁴⁹ Mohoričeva, Sirote, str. 10–11.

⁵⁰ Mohoričeva, Sirote, str. 10–11.

⁵¹ SI AS 228, t. e. 1/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947.

⁵² SI ZAL LJU 479, t. e. 34, a. e. Prostovoljne obiskovalke otrok, Navodila za nadzor rejencev; Mohoričeva, Sirote, str. 10–11.

⁵³ Prav tam. SI ZAL LJU 479, t. e. 34, a. e. 1101, nepodpisan in nedatiran dopis; to je eden redkih ohranjenih dokumentov, ki govori izključno o rejništvu. O obiskovalkah gl. Jeraj, Socialna politika, str. 84–87, in Zorn, Socialno skrbstvo, str. 70 sl.

skana, je bila novembra 1945 ustanovljena Socialno politična šola, ki je delovala do leta 1949.⁵⁴

Obiskovalke so pripravljenost za prevzem vseh navedenih odgovornosti potrdile s svečano zaobljubo: »Svečano obljubljam in se zavežem, da bom svoj posel opravljala vestno in predano. Otroku, ki ga prevzemam v varstvo, bom posvetila vso skrb in ljubezen, kakor da gre za mojega otroka. Redno bom obiskovala otroke, za katere sem prevzela skrb, se udeleževala sej, ki jih bo sklical za obiskovalke okraj, izpolnjevala listine, dajala potrebne informacije, obveščala okrajnega varuha s poročili, gojila prijateljske odnose z rejniki in jih v primerni obliki tudi poučila, če bo tako pokazala potreba. Zavedam se v polni meri, kako veliko odgovornost prevzemam s poslom obiskovalke, zavedam se zlasti odgovornosti, ki jo imamo kot posamezniki in celota pred padlimi borci in aktivisti, pred očeti in materami naših sirot. Storila bom vse, kar je v moji moči, da bom do kraja izpolnila svoje dolžnosti.«⁵⁵

V letu 1948 je skrbništvo prebrodilo začetne težave zaradi preložitve nalog s sodišč na okrajne ljudske odbore, prevzema depozitov, spisov itd. Pri vseh skrbniških organih OLO so bili ustanovljeni skrbniški sveti, sestavljeni iz predstavnikov množičnih organizacij in raznih strokovnjakov, a kot izkazuje arhivsko gradivo, »do sedaj ni uspelo, da bi skrbniški svetovalci resno prijeli za delo«, čeprav so imeli 186 sej. Kot najaktivnejša in najpožrtvovalnejša organizacija je bila prepoznana Antifašistična fronta žensk (AFŽ),⁵⁶ kot najmanj pa LMS,⁵⁷ čeprav je bila po zakonu o skrbništvu prvenstveno poklicana k sodelovanju. Do decembra 1948 je bilo pod skrbništvom 5527 otrok, od tega 3743 popolnih sirot in 1784 otrok, za katere starši niso skrbeli.⁵⁸

Izmed vseh dejavnosti, ki so jih ženske, večinoma članice AFŽ, opravljale na področju socialnega varstva, je bila dejavnost otroških obiskovalk še najbližje nalogam poznejših socialnih delavk in delavcev. Skrbele so za otroke, ki so bili pri skrbnikih in rejnikih, ter pazile, da so bili deležni takšne vzgoje, ki bi jim omogočila postati dobri in koristni državljani. To pa ni bilo vedno preprosto. Zaradi nizkih rejin se je sploh neposredno po končani vojni »večini otrok, ki so bili v reji pri revnih

rejnikih zelo slabo godilo, tudi če so imeli rejniki dobro voljo nuditi otrokom največ, kar so mogli.«⁵⁹

POLZAPRTA ZAŠČITA

Iz gradiva šolske poliklinike je razvidno, da je bilo zdravstveno stanje otrok in mladine zaradi »nezadostne prehrane in čezmerne živčne obremenitve za časa okupacije« slabo, kar se je nanašalo tako na telesni razvoj kot na živčni ustroj. Strokovnjaki so svetovali, da je treba nujno krečiti ustrezno institucijo v klimatsko ugodnem podnebju v povezavi z izdatno prehrano.⁶⁰ V kategorijo t. i. polzaprte zaščite otrok in mladine je tako poleg ustanavljanja šolskih in dijaških kuhinj, konec leta 1947 jih je poslovalo 40, spadala organizacija počitniških (zdravstvenih) kolonij, letovanj in (delovnih) taborjenj.

Zdravstvene kolonije so bile namenjene oboleli in zdravstveno ogroženi mladini, stari med 7 in 15 let; ustanavljalo jih je ministrstvo za ljudsko zdravje s pomočjo šolske poliklinike v Ljubljani za potrebe prestolnice ter ljubljanskega in novomeškega okrožja, s pomočjo šolske poliklinike v Mariboru pa za potrebe mariborskega in celjskega okrožja. Za otroke iz vse Slovenije je bila osnovana skupna obmorska počitniška kolonija, ki jo je organizirala in vodila šolska poliklinika v Ljubljani.

Za zdrave otroke so organizirali letovanja, ki so jih vodili KLO in OLO, pomagali pa so jim mladinski, zdravstveni in prosvetni referenti ter vse množične organizacije. Za zdrave otroke so prirejali tudi taborjenja, za katera je v poštevek prišla dijaška in vajeniška mladina, stara nad 13 let. Taborjenje je moralo biti združeno z delom – organizirano je bilo tam, kjer je bilo mogoče zaznati pomanjkanje kmečkih in drugih delavcev.⁶¹

Prva skupina otrok je odšla na oddih že 2. junija 1945. V letu 1945 je bilo v počitniških kolonijah 3300 otrok. Vsako leto je odhajalo več in več skupin na različne destinacije.⁶² Kolonij in letovanj je bilo v letu 1947 skupno 76 (od tega 9 zdravniških). V zdravstvenih počitniških kolonijah je letovalo 2566 otrok, v klasičnih kolonijah in na letovanjih

⁵⁴ Jeraj, Socialna politika, str. 88 in 89.

⁵⁵ SI ZAL LJU 479, t. e. 34, a. e. Prostovoljne obiskovalke otrok, Obljuba.

⁵⁶ O AFŽ Jeraj, Komunistična partija, Antifašistična fronta žensk.

⁵⁷ Več Urbanc, Ljudska mladina Slovenije, str. 283 in 284.

⁵⁸ SI AS 228, t. e. 1/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. 1. 1949.

⁵⁹ SI AS 228, t. e. 1/II/11, Poročila in zapisniki Odseka za socialno skrbstvo Okrožnega odbora OF za Ljubljansko okrožje, 6-265/45, Mestni odbor OF, Okrožno mesto Ljubljana, 19. 7. 1945.

⁶⁰ SI ZAL LJU 479, t. e. 48, a. e. S-1771-46, Počitniške kolonije, Potrdilo o zdravstvenem stanju naše mladine, 23. 5. 1946.

⁶¹ Naša žena V, 1946, št. 6, str. 143, Počitniške kolonije. Gl. tudi SI ZAL LJU 479, t. e. 48, a. e. S-1771-46, Počitniške kolonije (sestavil minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik).

⁶² Naša žena V, 1946, št. 6, str. 143, Počitniške kolonije.

Počitniška kolonija.
Portorož, 13. avgust 1945
(foto: Viktor Kramar;
hrani: MNSZS, FS2716/19).

pa 10.966 otrok. Večina udeležencev teh kolonij so bili socialno ogroženi otroci, ki so pridobili zdravje in težo. Večina se je naučila plavati, modelirati itd. Še leta po končani drugi svetovni vojni pa je največjo težavo predstavljalo pomanjkanje vzgojnega osebja in primernih poslopij.

Počitniška kolonija. Portorož, 13. avgust 1945
(foto: Viktor Kramar; hrani: MNSZS, FS2716/35).

POVOJNI SISTEM SOCIALNEGA SKRBTVA V LJUBLJANI

Po osvoboditvi se je pokazalo, da naj bi bilo v Ljubljani do socialnega skrbstva upravičenih 506 t. i. starih invalidov (»iz prejšnjih vojn«, vključno z aprilom 1941), 93 t. i. mirnodobnih in civilnih invalidov, 127 invalidov narodnoosvobodilne vojne, družinski člani 651 padlih borcev, družinski člani 433 umrlih žrtev fašističnega nasilja, družinski člani 143 drugih žrtev vojne (bombardiranja, nesreče idr.), 2999 preživelih žrtev, ki so trpele v ječah in taboriščih, 753 prisilno mobiliziranih oseb in 572 vojnih sirot.⁶³ Na voljo je bilo tudi več zavodov za odrasle. Mestna ubožnica, ki se je z Japljeve ulice preselila v Marijanišče na Poljanski cesti, je bila last mestne občine ter je lahko sprejela 89 oskrbovancev in 138 oskrbovank. 40 oseb je stroške poravnalo iz lastnih sredstev, drugim je stroške plačevala mestna občina. Zavetišče sv. Jožefa na Vidovdanski cesti, ki je bilo last Družbe usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega, je lahko sprejelo 64 moških in 118 žensk z motnjami v duševnem zdravju; 120 oseb je bivalo na stroške države, 62 jih je stroške poravnalo iz lastnih sredstev. Jožefišče na Poljanski cesti, ki so ga upravljale sestre sv. Križa, je skrbelo za 12 invalidnih oskrbovank v starosti od 28 do 50 let in 8 onemoglih v starosti od 60 do 85 let. Stroške za vse je plačevala občina. V zavodu je bivalo tudi 40 upokojenk, ki so same plačevale stroške nastanitve, in 18 deklet, ki so se učile šivanja; slednje so bile v brezplačni oskrbi. Zavod sv. Marte na Streliški ulici, ki je bil last odbora Društva sv. Marte, je lahko sprejel 20 prenočevalk, ki so

⁶³ SI ZAL LJU 479, t. e. 37, a. e. 2045/45, Min. za socialno politiko, statistični podatki, št. 4832/45, avgust 1945.

stroške nastanitve plačevale same, in 18 oskrbovank z dosmrtnim stanovanjem, ki so ga plačale iz lastnih sredstev. Dom služkinj na Križevniški ulici je bil last Stavbne zadruge in je razpolagal s 14 dosmrtnimi stanovanji, v objektu pa je bivalo še pet strank, ki so plačevale mesečno najemnino. Dom sv. Frančiška na Černetovi cesti je oskrboval 16 za delo sposobnih in 15 za delo nesposobnih žensk, ki so imele v zavodu dosmrtno stanovanje. Odrasle osebe so se lahko zatekle tudi v dom v Stanežičah pri Št. Vidu, ki je razpolagal s 16 posteljami. Bolniške sestre Vincentinum pa so v domu v Šmartnem, Devica Marija v Polju, ki so ga imele v najemu in ga upravljale, skrbele v glavnem za onemogle.⁶⁴

Odrasle osebe so se lahko prehranjevale v javnih kuhinjah v Delavskem domu na vogalu Bleiweisove in Gosposvetske ceste, v Ljudski kuhinji na Streliški ulici, kuhinji pri Delavski zbornici na Miklošičevi cesti, gostilni Klemenčič na Krekovem trgu in Železničarski menzi.

Ministrstvo za socialno politiko, ki je po osvoboditvi vodilo socialne zavode, je junija 1945 vsa pooblastila za vodenje dnevnih zavetišč in otroških domov, ki so se v mesecih po vojni številčno krepili,⁶⁵ zaupalo mestnemu odboru OF oziroma njegovemu odseku za socialno skrbstvo. V Ljubljani so bili za otroke in mladino na voljo t. i. prehodni domovi in dnevna zavetišča.⁶⁶ Domovi so bili v Marijanišču, pri uršulinkah in sv. Florjanu, dnevna zavetišča pa v Mostah, Zeleni jami, Spodnji in Zgornji Šiški, za Bežigradom, pri sv. Petru in na Viču. K tej kategoriji domov je treba prišteti tudi Dom Marije Pomočnice na Karlovski cesti, Vzgojališče Antona Jerine v Trnovem in Učiteljski dom v Žibertovi ulici. Odsek za gradnje in obnovo okrožnega mesta Ljubljane, ki je deloval v sklopu Uprave javnih zgradb pri Direkciji javnih zgradb pri ministrstvu za gradnje, je kmalu podal seznam zgradb, predvidenih za nastanitev otroških domov in drugih socialnih ustanov. Dnevna otroška zavetišča, ki so bila namenjena otrokom od 1. do 14. leta (glede na njihov razvoj naj bi se delila v tri skupine: od 1. do 3. leta, od 3. do 7. leta in od 7. do 14. leta, vendar so bila členjena v dnevna zavetišča za otroke v predšolski dobi, to je od 1. do 7. leta, in dnevna zavetišča za šoloobvezne otroke od 7. do 14. leta), naj bi bila v vsaki četrti. V Trnovem je bila za to predvidena javna zgradba,

v kateri je domovala vojaška invalidska bolnica, za Bežigradom javna zgradba med Parmovo ulico 48a in Lavričevo ulico 3, v Florjanski ulici poleg cerkve sv. Florijana hiša, ki je bila last *Verein für Kinderfreunde* (člani odseka za gradnje in obnovo so predvidevali, da bo »zaplenjena«), prosvetni dom na Viču (v zasebni lasti), hiša v Zeleni jami (v zasebni lasti), hiša v Šiški na Knezovi ulici (v zasebni lasti), stara šola v Št. Vidu (javna zgradba) in Cukrarna ob Ljubljani (v zasebni lasti).⁶⁷

Za otroške domove so bili predvideni Pokrajinski dečji dom v Streliški ulici 14 (v javni zgradbi), Dečji dom na Selu na Zaloški cesti (v javni zgradbi), Vajeniški dom v Kersnikovi ulici (v javni zgradbi), Dom na Rakovniku (v lasti verske ustanove) in Mladinski dom na Kodeljevem (v zasebni zgradbi).

Za materinske domove so bili predvideni nekdanja vojašnica, po vojni bolnišnica za duševne bolezni na Vrazovem trgu 4 (javna zgradba), Kollmanov grad na Večni poti 21 (javna zgradba) in Alojzijevišče na Poljanski cesti 4,⁶⁸ ki je bilo do konca vojne v cerkveni lasti, maja 1945 pa ga je zasedla vojska.

Za internate srednješolske mladine so bili predvideni nekdanji internat Mladika v Šubičevi ulici (javna zgradba, ki je bila vojaška bolnica), Krekova gospodinjstva šola v Šiški (zasebna zgradba), Dom na Rakovniku (last verske ustanove), Marijanišče (last verske ustanove), Lichtenurn (last verske ustanove), uršulinski samostan (last verske ustanove), Notre Dame (last verske ustanove), deško vzgojilišče na Selu, salezijanski zavod Kodeljevo, Zavod šolskih sester na Lončarski stezi, Gluhonemnica na Zaloški cesti in Zavod za slepe na Zaloški cesti.⁶⁹

Vsi okrožni, okrajni in krajevni prosvetni referenti so poleg dolžnosti, da popišejo vse za internate ustrezne objekte, prejeli nalogo, da uredijo pravni prevzem, najemnino ali nakup.⁷⁰

Pod izvendomsko skrbstvo je spadalo tudi delovanje društev, ki so se ukvarjala z mladinskim varstvom: Dečji in materinski dom v Ljubljani, Jugoslovanska unija za zaščito otrok, Društvo za otroško varstvo in mladinsko skrb v sodnem okraju Ljubljana, Društvo za pohabljenost deco v

64 SI ZAL LJU 479, t. e. 34, a. e. 6-6-45, 1000/II., Statistični podatki, 29. 6. 1945. Podatki o nastanitvenih kapacitetah se glede na arhivsko gradivo razlikujejo.

65 SI AS 228, t. e. 2, 2/IV/4, št. 1105/32, Dnevna zavetišča za otroke v Ljubljani, 23. 8. 1945.

66 Gl. SI ZAL LJU 479, t. e. 34, 6-265/45, Poročilo (odseka), 19. 7. 1945.

67 SI AS 228, t. e. 2, 2/IV/4, št. 776/45, Poročilo o pregledu zavetišč za dojenčke – Bežigrad (29. 5. 1945); št. 188, dopis Odseka za gradnje in obnovo, 31. 7. 1945.

68 Prav tam, št. 776/45, Poročilo o pregledu zavetišč za dojenčke – Bežigrad (29. 5. 1945); št. 188, dopis Odseka za gradnje in obnovo, 31. 7. 1945.

69 Prav tam.

70 SI ZAL LJU 479, t. e. 34, a. e. 6-671-45, II, Zapisnik, poročilo, Zapisnik o sestanku zastopnikov ministrstva za socialno politiko z zastopniki prosvetnega ministrstva in ZMS, 6. 8. 1945.

Ljubljani, Društvo za varstvo delavske mladine v Ljubljani, Društvo za varstvo vajencev, Društvo za zaščito in podporo revne dece Ljubljana Šiška, Družba salezijanskega sodelništva v Ljubljani, Družba Sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbo siromakov in mladinsko varstvo, Konferenca Stolne župnije sv. Nikolaja v Ljubljani, podružnica sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno varstvo siromakov in mladinsko varstvo v Ljubljani, Konferenca sv. Antona Padovanskega, podružnica družbe sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbovanje siromakov in mladinsko varstvo na Viču, Konferenca sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbovanje siromakov in mladinsko varstvo v Šiški, Mladinska skrb, Društvo Naša skrb za pohabljenico deco v Ljubljani, Podporno društvo za gluho mlado, Skrb za mlado, Škofijsko društvo za varstvo sirot v Ljubljani, Konferenca sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbovanje siromakov in za varstvo mladine na Rakovniku, Konferenca Karmelske Matere božje za Vodmat-Selo-Moste, podružnica družbe Sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbovanje siromakov za mladinsko varstvo, Konferenca sv. Jakoba v Ljubljani, podružnica sv. Vincencija Pavelskega za oskrbovanje siromakov in mladinsko varstvo v Ljubljani, Konferenca Presvetega Srca Jezusovega, podružnica družbe Sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbo siromakov in varstva mladine, Konferenca sv. Frančiška Asiškega v Sp. Šiški, podružnica sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbo siromakov in mladinsko varstvo, Konferenca sv. Janeza krstnika, Trnovo-Ljubljana, podružnica sv. Vincencija Pavelskega za prostovoljno oskrbo siromakov in mladinsko varstvo ter Konferenca sv. Vincencija Pavelskega za Marijino oznanjenje v Ljubljani s prostovoljno oskrbo siromakov in za varstvo mladine.⁷¹

Izvendomsko skrbstvo je obsegalo tudi šolske kuhinje.⁷² Tovrstne menze, ki so bile oblikovane v času druge svetovne vojne z namenom, da bi šolarjem omogočile en brezplačen tople dnevni obrok, so bile po končani vojni na IV. mešani ljudski šoli sv. Peter na Šmartinski, II. deželni ljudski šoli na Grabnu, I. deški ljudski šoli na Ledini, II. mešani ljudski šoli v Zgornji Šiški, II. dekliški ljudski šoli v konviktu Notre Dame, I. mešani meščanski šoli na Viču, I. meščanski ljudski šoli na Viču in

IV. deški ljudski šoli na Prulah. Učenke in učenci so bili dobrodošli tudi v Higijenskem zavodu na Aškerčevi, Lichtenturnu, splošni bolnišnici na Zaloški, Leonišču na Zaloški, Sanatoriju Emona, Otroški bolnici, Šlajmerjevemu domu in Cukrarni.⁷³ Ker pa je bila večina kuhinj v objektih, ki jih je zasedla vojska, so svojemu namenu dejansko služile le tri šolske kuhinje. Ljubljanski odsek za socialno skrbstvo in zdravstvo je menil, da »te kuhinje spričo nove ureditve zavetišč, dodatnih živilskih nakaznic, zvišanja delavskih plač in dopoldanskih hranilnih dodatkov /.../, ne bodo imele več smisla«. Zato je predlagal, »da se z začetkom šole, to je septembra meseca ukinejo še te tri, ki poslujejo«.⁷⁴

ZAKLJUČEK

V težkih poveljnih razmerah je nova oblast razvijala široko zasnovane oblike socialne zaščite, usmerjene v pomoč odraslim, otrokom in mladini, ter v želji po izboljšanju kvalitete življenja gradila ustrezno infrastrukturo. V to je vključevala nekatere že uveljavljene oblike pomoči, istočasno pa razvijala nove modele podpore. Socialno skrbstvo je bilo razdeljeno na posebno (za vojaške invalide, družine padlih borcev) in splošno skrbstvo (za sirote, stare in bolne). Predvsem v sistemu otroškega in mladinskega skrbstva, ki je temeljilo na načelu vzgoje v zavedne in odgovorne državljanke, je opazno prepletanje socialne in politike.

Neposredno po vojni je socialni sistem razpolagal le s sredstvi iz proračuna. Položaj se je nekoliko izboljšal, ko so ljudski odbori in množične organizacije začeli z zbiranjem denarja, živil, obleke in obutve. Dobrodošla je bila tudi pomoč Rdečega križa in Mednarodnega otroškega fonda. Sistem socialne zaščite se je okrepil tudi s prevzemanjem ustanov, ki so bile do takrat v zasebni lasti; tovrstni prevzemi so namreč omogočili nastanitev številnim pomoči potrebnim osebam.

Na začetku graditve novega sistema ni manjkalo elana, pač pa strokovnega znanja in deloma kadra, ki je bil izobraževanja, sprva v bolj skromni obliki, od leta 1955 pa pod okriljem Šole za socialne delavce, deležen od leta 1945.

⁷¹ SI AS 228, t. e. 2, 2/IV/3, št. 48, Seznam društev, ki se bavijo z mladinskim varstvom.

⁷² Vsi, ki so se nameravali hraniti v šolskih kuhinjah, so morali dostaviti izkaz o premoženjskem stanju; na podlagi tega je bilo določeno, koliko bo za hrano plačeval posameznik oziroma koliko bo šlo iz mestnega proračuna (prav tam).

⁷³ SI ZAL LJU 479, t. e. 34, a. e. 6-379-45, Mestni narodno osvobodilni odbor, 6. 8. 1945, Javne ustanove v Ljubljani in njihovi oskrbovanci. O ljudskih kuhinjah gl. tudi SI ZAL LJU 479, t. e. 43, št. 310-46, Ljudska in dijaška kuhinja. SI AS 228, t. e. 1/II/II, Poročila in zapisniki Odseka za socialno skrbstvo Okrožnega odbora OF za Ljubljansko okrožje, 6-265/45, Mestni odbor OF, Okrožno mesto Ljubljana, 19. 7. 1945.

⁷⁴ SI ZAL LJU 479, t. e. 34, 6-265/45, Poročilo (odseka), 19. 7. 1945.

Rezultati novih oblik socialne zaščite, finančnega vlaganja in začetkov profesionalizacije kadra so bili do leta 1948, ko so bili zbrani natančnejši podatki o stanju na terenu, sicer skromni, vendar ne nezanemarljivi. Leta 1947 je socialno zaščito potrebovalo 10.832 starih in onemoglih izven domov za onemogle, 2041 starih in onemoglih v domovih, 1685 civilnih invalidov, 1300 gluhone-mih izven domov, 670 slepih izven domov, 54 slepih v domovih, 70 alkoholikov izven domov, 526 nepreskrbljenih družin brez hranilcev, 253 oseb z motnjami v duševnem zdravju v domovih in 984 oseb z motnjami v duševnem zdravju izven domov.⁷⁵ Istega leta pa so bile nastanitvene kapacitete naslednje: za stare in onemogle je bilo leta 1947 v Sloveniji 25 večjih domov, ki so jih upravljali OLO, in 8 manjših domov, ki so jih upravljali KLO. Skupna kapaciteta vseh teh domov je znašala zgolj 2342 postelj, pri čemer večina zgradb, v katerih so bili nastanjeni domovi za onemogle, ni odgovarjala svojemu namenu, mnoge so bile le za silo prirejene tovrstnim socialnim nalogam.⁷⁶ Že leto kasneje pa je bilo v okviru domske zaščite v republiki skoraj 3000 nastanitev za odrasle ter več kot 16.500 nastanitev za mladino in otroke. Poverjenišтва za socialno skrbstvo pri OLO so upravljala 35 domov za stare in onemogle (kapaciteta 2494 oseb) ter Prehodni mladinski dom v Mariboru (kapaciteta 10 oseb). Ministrstvo za prosveto je razpolagalo s 73 domovi igre in dela (kapaciteta 3972 oseb), dvema otroškima domovoma (kapaciteta 146 oseb), 11 mladinskimi domovi (kapaciteta 802 oseb), 52 dijaškimi domovi (kapaciteta 5156 oseb), 8 akademskimi domovi (kapaciteta 663 oseb), štirimi vzgojnimi domovi (kapaciteta 356 oseb), enim zavodom za slepo mladino (kapaciteta 80 oseb) in enim zavodom za gluhonemo mladino (kapaciteta 136 oseb). Pod okriljem ministrstva za ljudsko zdravje so bila štiri okrevališča (kapaciteta 250 oseb), 5 t. i. dečjih domov (kapaciteta 237 oseb), 6 jasli (kapaciteta 206 oseb) in 6 internatov pri strokovnih šolah (kapaciteta 493 oseb). Pod okriljem ministrstva za lokalni promet je bil en internat pri strokovni šoli (kapaciteta 50 oseb), pod ministrstvom za kmetijstvo je bilo 21 internatov pri strokovnih šolah (kapaciteta 1200 oseb), pod ministrstvom za industrijo in rudarstvo 12 internatov pri strokovnih šolah (kapaciteta 1900 oseb), pod ministrstvom za delo sedem

domov za učence v gospodarstvu (kapaciteta 440 oseb) ter pod ministrstvom za gozdarstvo in lesno industrijo dva domova za učence v gospodarstvu (kapaciteta 73 oseb). Ne smemo pozabiti še na štiri okrevališča (Gozd Martuljek, Ponikve, Tupaliče in Moščenška Draga) s kapaciteto 250 oseb, ki jih je ministrstvo za socialno politiko predalo ministrstvu za ljudsko zdravje. Ministrstvo za socialno skrbstvo je leta 1948 v Crikvenici organiziralo kolonijo, v kateri je letovalo 62 invalidnih otrok, sicer pa je aktivno sodelovalo v komisiji za organizacijo počitniških kolonij pri ministrstvu za prosveto. Država je s pomočjo množičnih organizacij leta 1948 letovanje omogočila 14.856 otrokom v 109 kolonijah. Čeprav številke niso nizke, je realno stanje izkazovalo še veliko potreb: oskrbo v domovih bi potrebovalo še 2000 odraslih in več kot 1500 otrok. Potrebni bi bilo še 61 otroških vrtcev in 44 jasli.⁷⁷

K izboljšanju razmer socialno ogroženih skupin je prispevala tudi izvenskopska zaščita, katere ključne aktivnosti so potekale prek ljudskih odborov, ministrstva za socialno skrbstvo ter različnih društev in organizacij. Temeljna oblika pomoči so bile mesečne podpore, ki so jih podeljevali in izplačevali ljudski odbori. Do določene mere je bila uspešna tudi kolonizacija starejših oseb v tuje družine; konec leta 1948 jih je bilo pod skrbništvom 2517. Temeljni zakon o skrbništvu je zaradi pomanjkanja domov za otroke in mladino uvedel tudi sistem rejništva oziroma kolonizacije otrok. Konec leta 1947 je bilo pod skrbništvom 1118 otrok in mladoletnikov. Do decembra 1948 je bilo pod skrbništvom 5527 otrok, od tega 3743 popolnih sirot in 1784 otrok, katerih starši zanje niso skrbeli. Zaradi nizkih rejin in revščine je bila skrb za otroke pogosto nezadostna, čeprav so si rejniške družine prizadevale nuditi najboljše, kar so zmogle.

Obsežna potreba po socialnem varstvu se je kazala tudi v povojni Ljubljani. Mesto je razpolagalo z različnimi zavodi za odrasle, na voljo so bile tudi javne kuhinje. Skrb za otroke in mladino je obsegala otroške domove in dnevna zavetišča, katerih število se je po vojni znatno povečalo. Poleg institucionalnega varstva so pomembno vlogo v sistemu socialnega skrbstva igrala številna društva.

⁷⁵ SI AS 228, t. e. 1/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947.

⁷⁶ SI AS 228, t. e. 1/II/2, Poročilo o delu v letu 1947, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1947. Gl. tudi Milošević Arnold, Razvoj domov, in Mali, Institucionalno varstvo.

⁷⁷ SI AS 228, t. e. 1/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. 1. 1949.

FINANCIRANJE

Prispevek je nastal v okviru slovenske raziskovalne infrastrukture DARIAH-SI, infrastrukturnega programa *Raziskovalna infrastruktura Slovenskega zgodovinskega pisarstva* (10-0013) ter raziskovalnega programa *Digitalna humanistika: viri, orodja in metode* (P6-0436), financiranih s strani Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

SEZNAM KRATIC

AFŽ – Antifašistična fronta žensk
FLRJ – Federativna ljudska republika Jugoslavija
KLO – Krajevni ljudski odbor
KPJ – Komunistična partija Jugoslavije
KPS – Komunistična partija Slovenije
LMS – Ljudska mladina Slovenije
LRS – Ljudska republika Slovenija
MLO – Mestni ljudski odbor
OF – Osvobodilna fronta
OLO – Okrajni ljudski odbor

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

MNSZS – Muzej novejših in sodobnih zgodovinskih Slovenije
Fototeka

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 228, Ministrstvo za socialno skrbstvo Ljudske republike Slovenije
SI AS 231, Ministrstvo za prosveto 1947–1950

SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 479, MLO Ljubljana, Socialno skrbstvo in zdravstvo

TISKANI VIRI

Uradni list FLRJ, II. 4. 1947, št. 30.

Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije. [Beograd]: Uradni list FLRJ, [1946]. Dostopno na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindm-kaj/http://stres.a.gape.org/prenova_slo/nova_ustava/ustava_tem_listine_slovenije_kronologija/Ustava_FLRJ_1946_1-del.pdf

ČASOPISI

Naša žena, 1946, 1947.

LITERATURA

Aleš Gabrič: Prva slovenska ustava. Slovenska novejša zgodovina. *Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, 2 (ur. Jasna Fischer et al.). Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 867, 868.

Dobaja, Dunja: Zdravstveno in socialno varstvo v Sloveniji v letih 1945–1953 s poudarkom na razvoju zakonodaje. *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, 2009, št. 2, str. 125–147. <https://ojs.inz.si/pnz/article/view/2349>

Jeraj, Mateja: Komunistična partija, Antifašistična fronta žensk in uresničevanje ženske enakopravnosti v Sloveniji (1943–1953). *Arhivi* 26, 2003, št. 1 (Zbornik ob sedemdesetletnici Marije Oblak-Čarni), str. 161–178.

Jeraj, Mateja: *Slovenke na prehodu v socializem: vloga in položaj ženske v Sloveniji 1945–1953*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.

Jeraj, Mateja: *Slovenski sindikati in socialna politika 1945–1950*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1995.

Jeraj, Mateja: Socialna politika in socialne dejavnosti v Sloveniji v prvih letih po drugi svetovni vojni. *Družboslovne razprave* 38, 2022, št. 101, str. 73–94.

Kozina, Brane: *Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1996.

Kresal, France: *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.

Mali, Jana: Institucionalno varstvo starih ljudi po drugi svetovni vojni. *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi* (ur. Darja Zaviršek, Vesna Leskošek). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006, str. 281–294.

Milošević Arnold, Vida: Razvoj domov za stare ljudi. *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi* (ur. Darja Zaviršek, Vesna Leskošek). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006, str. 263–279.

Mohoričeva, M.: Sirote morajo biti naša glavna skrb. *Naša žena* VI, 1947, št. 1, str. 10–11.

Prinčič, Jože: *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*. Ljubljana: Modrijan, 1997.

Slovenke v narodnoosvobodilnem boju II-1. Zbornik dokumentov, člankov in spominov 2 (ur. Stana Gerk, Ivka Križnar in Štefanija Ravninar Podbevšek). Ljubljana: Zavod Borec, 1970.

Šuler, Krista: Od kod in kakšna je zamisel patronatov. *Naša žena* V, 1946, št. 5, str. 120, 121.

Urbanc, Nataša: Ljudska mladina Slovenije. *Enciklopedija Slovenije*, 6. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 283, 284.

Zaviršek, Darja: Spol in profesionalizacija socialnega dela v socializmu. Primerjalna analiza. *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi* (ur. Darja Zaviršek, Vesna Leskošek). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006, str. 15–38.

Zaviršek, Darja: Vpliv vojne na razvoj socialnega dela v Jugoslaviji in Sloveniji: socialnodelovne študije vojne in miru v znanosti socialnega dela. *Socialnodelovne skupnosti v Sloveniji 1955–2025: izbrane teme*

tike (ur. Darja Zaviršek, Sara Pistotnik). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2025, str. 39–106.

Zorn, Jelka: Socialno skrbstvo po drugi svetovni vojni. Nova ideologija in stare vrednote. *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi* (ur. Darja Zaviršek, Vesna Leskošek). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006, str. 61–82.

SPLETNE STRANI

Wikipedija:

Krista Šuler

https://sl.wikipedia.org/wiki/Krista_%C5%Aouler

SUMMARY

Social Care System in Slovenia Immediately after the Second World War, with a Particular Focus on Ljubljana

The article presents the development of the social care system in Slovenia immediately after the Second World War. Based on archival collections on social care of the People's Republic of Slovenia and data of the Ljubljana City People's Committee, the author analyses the societal and state measures for improving the living conditions of vulnerable groups. In the dire postwar situation, Slovenia developed broadly based forms of social protection for adults, youth, and children as well as appropriate infrastructure. This included some already established forms of assistance, while also developing new models of support. Social care was divided into specialized care (for the war disabled and families of fallen soldiers) and general care (for orphans, the elderly, and the sick). Particularly noticeable was the intertwining of social care and political issues, especially in the system of child and youth care, which strove towards educating conscious and responsible citizens.

Immediately after the war, the social care system was funded only from the budget. The situation slightly improved once people's committees and mass organizations began to collect money, food, clothing, and footwear. Aid from the Red Cross and the International Child Fund was

also welcome. The social care system was further enhanced by the take-overs of formerly privately-owned institutions, which ensured accommodation for many people in need.

The early stages of the new system were marked by enthusiasm as well as by insufficient professional knowledge and, to some extent, personnel, which received its training since 1945. The training programme remained rather modest until 1955, when it began to be offered through College of Social Work.

The results of the new forms of social protection, financial investment, and early professionalization were modest but far from negligible until 1948, when the first precise data on social care and protection was gathered in the field. There were twenty-five major residential homes for the elderly and disabled in Slovenia, managed by regional people's committees, and eight minor homes under the administration of local people's committees. The total capacity of these homes was 2,342 beds. Most buildings that housed homes for the disabled were not fit for their purpose, and many had been barely adapted to ensure the provision of care. The very following year, however, already recorded nearly 3,000 accommodations for adults and more than 16,500 accommodations for youth and children.

Apart from residential care, the author also discusses a variety of other forms of social protection. The basic form of assistance for the elderly and disabled was monthly social security allowance granted and distributed by people's committees. To some extent, geriatric foster care proved to be a successful practice with 2,517 adults documented under guardianship at the end of 1948. Due to the lack of homes for youth and children, the same legislation also systematically addressed the issue of their foster care. At the end of 1947, 1,118 children and adolescents were placed under guardianship. By December 1948, 5,527 children were registered under guardianship, among them 3,743 orphans and 1,784 neglected or abandoned children.

An extensive need for social protection was also prominent in postwar Ljubljana. The city had various care institutions for adults as well as soup kitchens. Child and youth care encompassed children's homes and day shelters, the number of which increased significantly after the war. Alongside institutionalized social protection, many associations also played a pivotal role in the social care system.

